

DRIE OF VIJF DAGEN FIETSEN LANGS DE IJSSEL VIA DE SYNAGOGEROUTE

een uitgave van www.aandevoetvandeberg.com en www.geheimvandemolenaer.nl

UNIEKE FIETSARRANGEMENTEN LANGS DE IJSSEL

't Wordt voorjaar langs de IJssel bij Veecaten.

*Wolken en licht, in wisselende staten
scheppen een Voerman: een opalen zwerk
dat hemels is en Hollands boven mate.*

Ida Gerhardt

De IJssel is zonder twijfel de prachtigste rivier van Nederland! Hebt u zin om een meerdaagse fietstocht langs deze rivier te maken? B&B 't Geheim van de Molenaar in Kampen en Aan de voet van De Berg in Deventer hebben de handen ineen geslagen om u een paar fantastische dagen te bezorgen. In deze brochure bespreken we de zogenaamde synagogeroute. In veel steden langs de IJssel zijn synagoges te vinden en ze zijn altijd midden in het centrum gebouwd waardoor u met deze route langs de mooiste plekjes van de Hanzesteden komt.

Aan de voet van De Berg in Deventer

In het hart van het historische Deventer, in het Bergkwartier, ligt de studio *Aan de voet van De Berg*. U hebt er uw volledige rust terwijl toch alle voorzieningen op minder dan 5 minuten lopen zijn.

www.aandevoetvandeberg.com

info@aandevoetvandeberg.com

't Geheim van de Molenaar in Kampen

Op een van de mooiste plekjes van Kampen, op de dijk langs de IJssel, naast de oude stadsmolen en op loopafstand van de binnenstad, vindt u de exclusieve B&B 't Geheim van de Molenaar.

www.geheimvandemolenaar

het@geheimvandemolenaar.nl

Drie- of vijfdaagse Hanzesteden fietstocht langs synagoges

De tocht legt de nadruk op de historische centra van de Hanzesteden. Ook wanneer u niet speciaal in synagoges geïnteresseerd bent, is de tocht cultuurhistorisch interessant, omdat hij door het oude stadshart van de Hanzesteden voert.

- Dag 1: U neemt uw fiets mee naar station Arnhem of huurt daar een fiets en fietst via Doesburg, Dieren en Zutphen naar Deventer waar u overnacht in *Aan de voet van De Berg* (70 km).

- Dag 2: U fietst via Hattem naar Kampen (59 km), u overnacht in *'t Geheim van de Molenaar*.

- Dag 3: U fietst naar Elburg, bezoekt daar het joods museum en fietst vervolgens via Hasselt naar Zwolle (69 km), waar u de trein terug neemt.

Bij de vijfdaagse tocht overnacht u zowel in Deventer als in Kampen twee nachten. U doet eventueel een stadswandeling (in Deventer is een speciale joodse stadswandeling) en als u er prijs op stelt kunt u in Deventer een rondleiding door de synagoge krijgen. Wij hebben de sleutel van het gebouw.

Inclusief: 2 of 4 overnachtingen, in resp. Deventer en Kampen, 2x/4x ontbijt, een brochure over het Joods Museum in Elburg ligt voor u klaar in Deventer.

Niet inbegrepen: fietshuur, treinreizen, vaargeld, museumbezoek.

Prijs 3 dagen voor 2 personen: € 150,-

Prijs 5 dagen voor 2 personen: € 300,-

Let op:

- **Niet alle delen van deze route zijn per fiets te bereiken. Soms moet u de fiets aan de hand nemen en een stukje wandelen.**

- **U maakt onderweg gebruik van diverse pontjes die niet het gehele jaar varen. Zie voor de vaartijden p.7.**

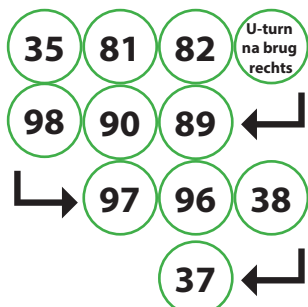
*Iedereen heeft zijn rivier
En ik, ik heb de IJssel
Langs de groene dorpen stromen
Glinsterende kinderdromen
Iedereen heeft zijn rivier
En ik, ik heb de IJssel*

Liselore Gerritsen

DE KNOOPPUNTEN

Dag 1 Arnhem Deventer
70 km

Van station via Pastoor-
straat (kaartje Arnhem):

Zie plattegrond Doesburg
voor de Veerpoortstraat 3

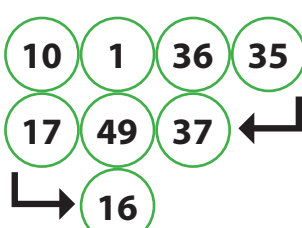
Zie kaartje Dieren voor
Spoorstraat. Pontje naar:

Pontje Brummen naar:

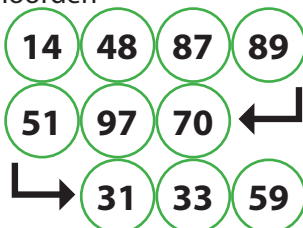
Zie plattegrond Zutphen
voor Dieserstraat 11

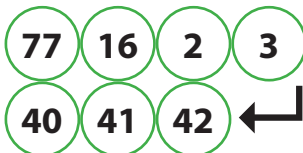
IJsselbrug, zie plattegrond
Deventer voor Golstraat,
Roggestraat en *Aan de
voet van De Berg* (Berg-
straat 7)

Dag 2 Deventer Kampen
59 km

Zie plattegrond Deventer
om de stad uit te komen.
Neem het pontje naar de
westoever van de IJssel en
vervolg de route naar het
noorden

De route loopt langs de
Achterstraat in Hattem

Zie plattegrond Kampen
om bij IJsselkade 33 te
komen (synagoge) en
vervolgens bij *'t Geheim
van de Molenaar* (IJsseldijk
94).

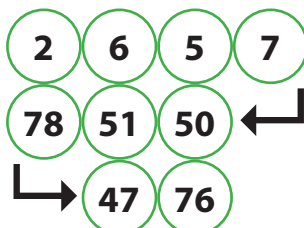
Let op: zowel de synagoge
als *'t Geheim van de
Molenaar* liggen voor KP
40.

Dag 3 Kampen Zwolle
69 km

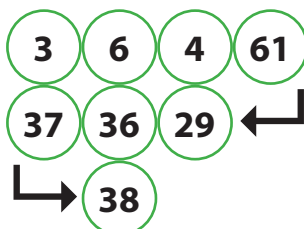
Zie plattegrond Kampen

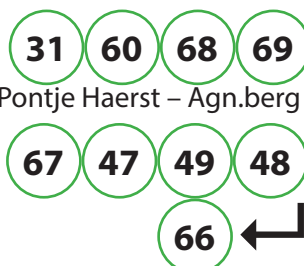
Zie plattegrond Elburg
voor Museum: Graaff
Hendriksteeg

Zalkerveer

Hasselt, de route
voert vanzelf langs de
Ridderstraat

Zie plattegrond Zwolle
voor route naar Samuel
Hirschstraat 8 en station

DAG 1

Deventer

Zutphen

Dieren

Doesburg

Arnhem

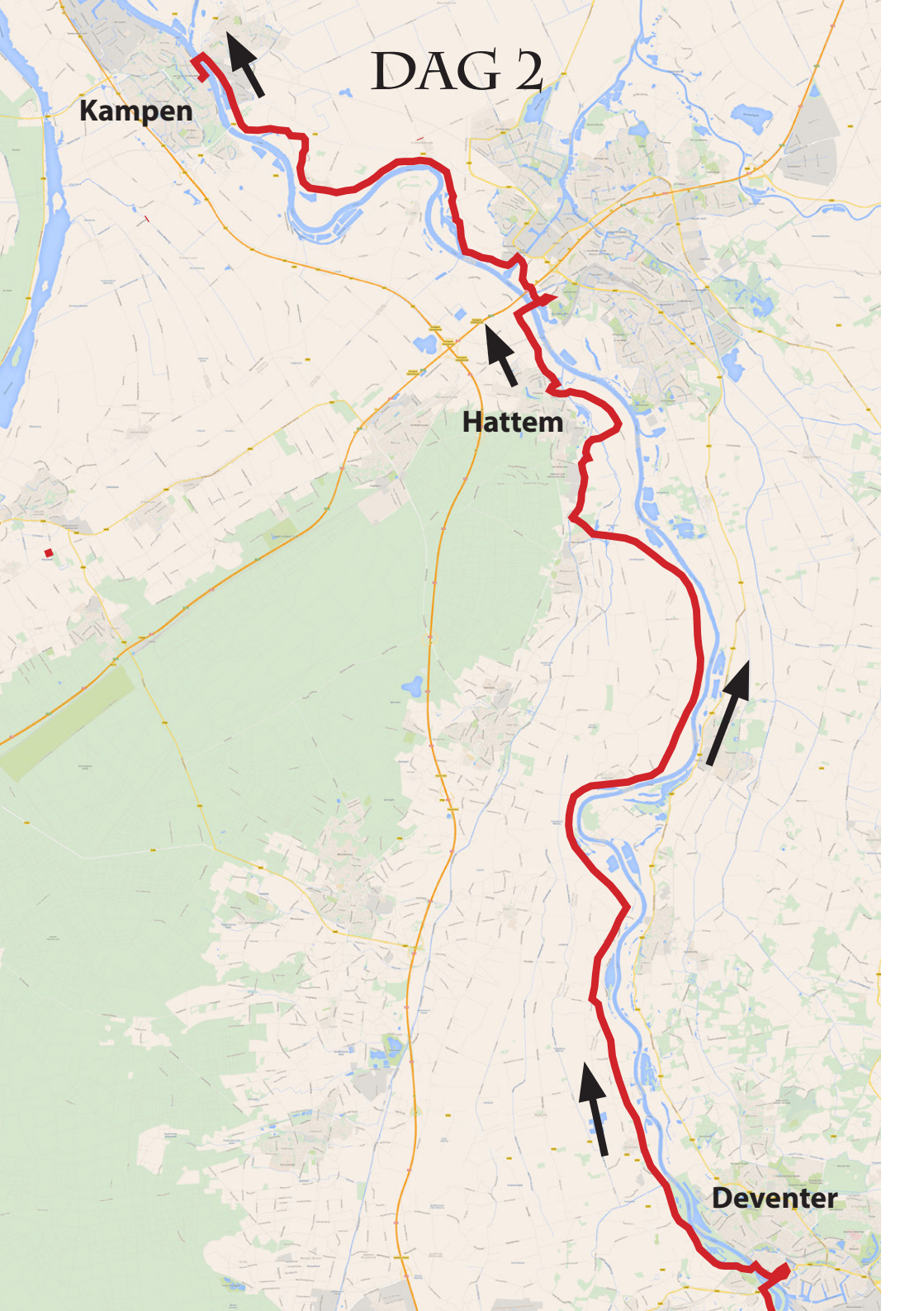

DAG 2

Kampen

Hattem

Deventer

DAG 3

PONTJES EN FIETS AAN DE HAND

Let op:

- Niet alle delen van deze route zijn per fiets te bereiken. Soms moet u de fiets aan de hand nemen en een stukje wandelen.
- U maakt onderweg gebruik van diverse pontjes die niet het gehele jaar varen.

Veerpont Brummen-Bronkhorst:

Mei t/m sept: ma t/m vr 7.30 u tot 19.00 u, za, zon- en feestd. 9.30 u tot 19.00 u.

Okt t/m april: ma t/m vr 7.30 u t/m 17.30 u, za, zon- en feestd. 10.00 u tot 17.00 u.

Bij ijsgang, boven windkracht 7 en bij hoogwater vaart de pont niet.

Voetveer Deventer:

Ma t/m vr 8.00 t/m 23.00 u, za 9.00 t/m 23.00 u, zo 10.00 t/m 23.00 u.

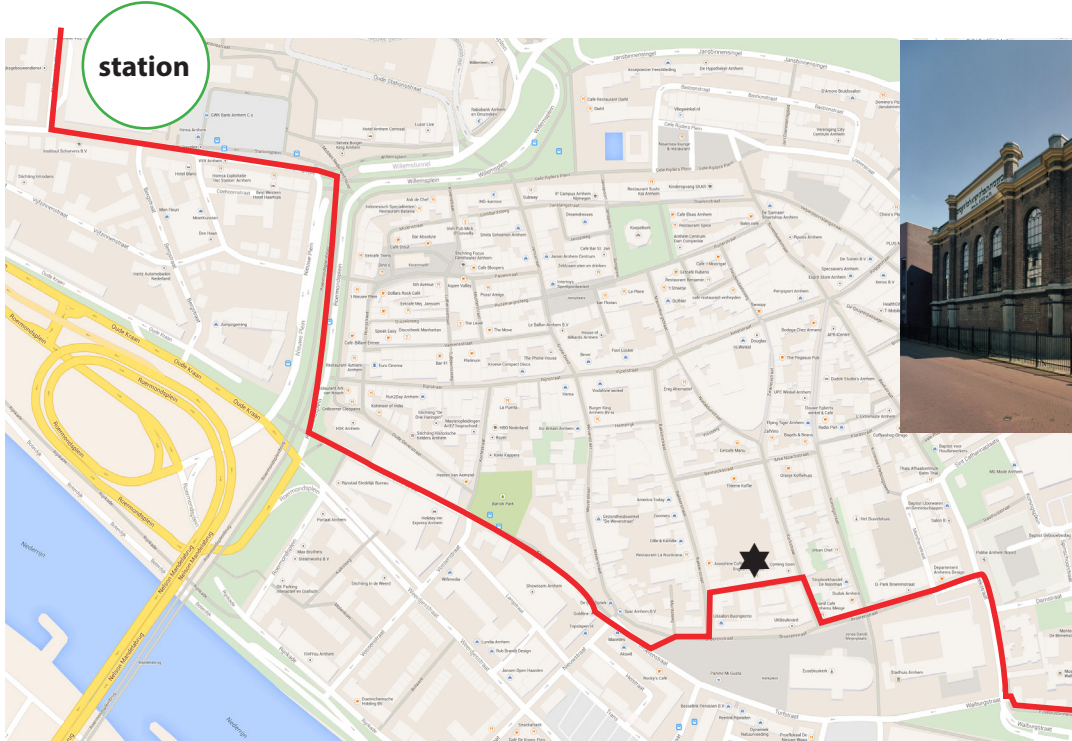
Het Zalkerveer

1 april t/m 31 okt dagelijks: 10:00 u - 18:00 u

Tijdens deze periode zijn er geen vaste afvaartijden. De schipper vaart op afroep: Aan 's-Heerenbroeker zijde kunt u zich voor de overtocht melden in het Theehuis. Aan Zalkerzijde van de IJssel hangt een historische bel. Als u deze luidt (kort en krachtig), gaat een zoemer af in het Theehuis. De schipper komt dan naar u toe.

Kabelveerpont Haerst – Agnietenberg

Mei t/m sept: dagelijks 10.00-19.00 u.

Route

Uitgang Centrum. Steek schuin naar links over en ga in zuidelijke richting over een smalle w (plein) naast een drukkere autoweg. Sla na 300 m. links de Nieuwe Oeverstraat in. Ga recht door tot de parking: Kleine Oord. Steek na 400 m. schuin over naar links: Broerenstraat. 1e rechts nog een straat (wandelgebied). 2e links: Bakkerstraat, 1e rechts Pastoorstraat. Hier is de synagoge aan de Pastoorstraat. Aan het eind rechts: Kerkstraat, aan het eind links: Broerenstraat. Aan het eind links: Beekstraat. Sla in de bocht linksaf naar de Eusebiusbinnensingel (smal straatje langs huizen). Ga rechtsaf en u ziet al vrij snel KP 35.

SYNAGOGUE ARNHEM PASTOORSTRAAT

eg (Roermond-
oor bij het Bar-
steeds Broeren-
e. Vervolg door
het eind rechts:
n) Sla na 120 m

Arnhem is één van de eerste steden in de noordelijke Nederlanden geweest, waar zich joden gevestigd hebben. De oudste vermelding van een joodse inwoner dateert van 1237. Gedurende de Middeleeuwen was de positie van de joden in Arnhem, net als elders in Gelre, kwetsbaar.

Tijdens de pestepidemie van 1349 werden zij gevangen genomen en werd hun bezit verbeurd verklaard. Op instigatie van een pauselijke afgezant werd het in 1451 aan joden in Arnhem verboden om geld te lenen aan christenen en werden zij verplicht een kenteken te dragen. Daartegenover staat dat ze bescherming genoten van het stadsbestuur.

In 1737 kregen joden hun eerste politieke rechten, lidmaatschap van de gilden bleef echter verboden. In die periode werden er diensten gehouden in een privé-huis. In 1756 werd de joodse gemeente officieel erkend door het stadsbestuur en werd er een synagoge ingericht aan de Nieuwe Walstraat. In 1780 werd Jonas Daniël Meijer in Arnhem geboren, de man die een beslissende rol zou spelen in het emancipatieproces van de Nederlandse joden. Met de

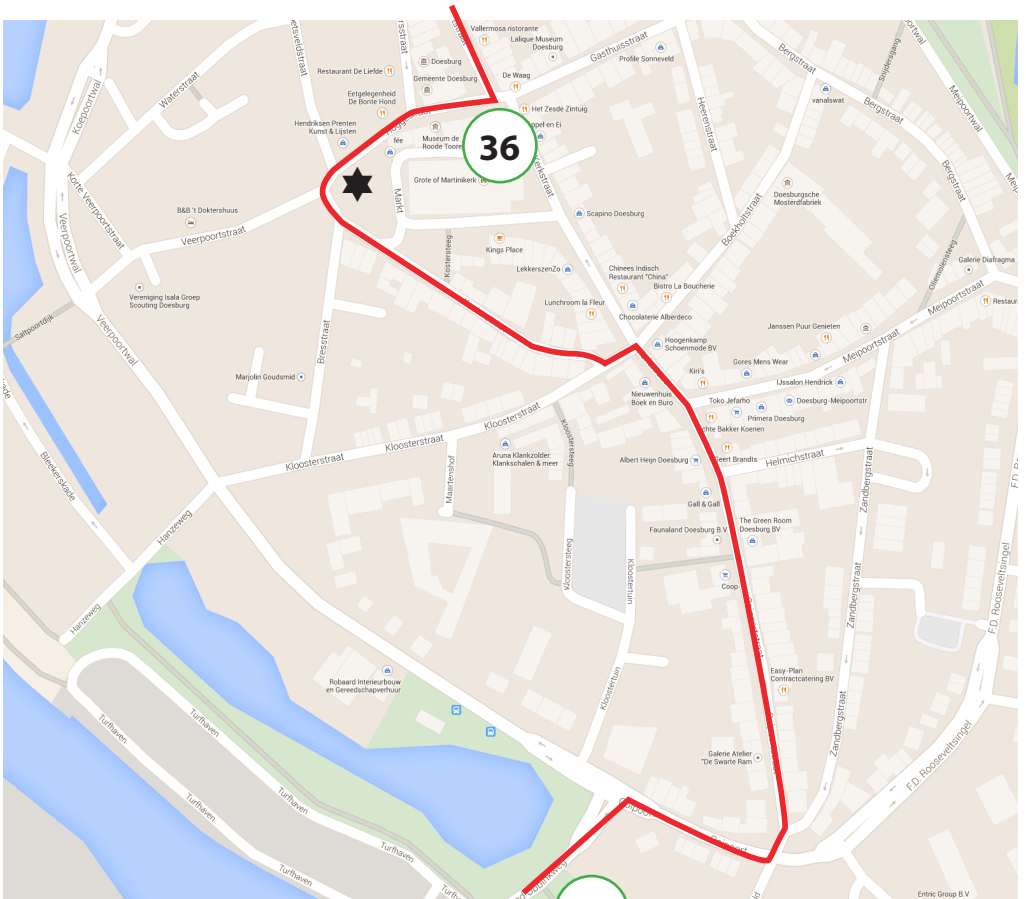
komst van de Fransen werd de formele emancipatie van de joden een feit.

In 1853 werd de nog steeds bestaande synagoge aan de Pastoorstraat gebouwd, op de plaats waar eens het geboortehuis van J.D. Meijer stond.

Kort voor de Tweede Wereldoorlog was de armoede vrijwel verdwenen. De meeste joden waren toen werkzaam in beroepen als vertegenwoordiger, grossier, winkelier, slager of marktkramer. Ook de oprichter van de Algemene Kunstzijde Unie, Jacques Coenraad Hartogs, behoorde tot de joodse gemeenschap.

In de jaren kort voor de Tweede Wereldoorlog nam het aantal joden in Arnhem aanzienlijk toe door de komst van een grote groep vluchtelingen uit Duitsland. Tijdens de bezetting werd het merendeel der joodse inwoners naar de concentratiekampen in het oosten gedeporteerd en vermoord.

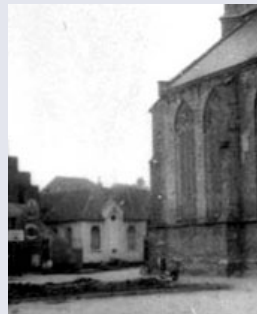
Na de oorlog is de joodse gemeente van Arnhem heropgericht. De synagoge aan de Pastoorstraat werd gerestaureerd en is in 1950 weer in gebruik genomen.

SYNAGOGE DOESBURG VEERPOORTSTRAAT 3

Al in de Middeleeuwen werd er melding gemaakt van joden in Doesburg. In de 15e eeuw is er zelfs sprake van een "Joedenstraat". Vanaf 1639 was de Bank van Lening in handen van joden en groeide er in Doesburg een kleine joodse gemeenschap. De meeste joodse inwoners leden bittere armoede; mede daardoor maakten sommigen van hen in het begin van de 18e eeuw deel uit van georganiseerde roversbenden. De uitroeping van de burgerlijke gelijkstelling in 1796 en de daarmee gepaard gaande vrijheid van vestiging, stuitte op verzet bij het Doesburgse stadsbestuur. Uiteindelijk moesten de provinciale autoriteiten interveniëren en kon zich in Doesburg een joodse gemeente ontwikkelen. Die groeide in de loop van de 19e eeuw, maar een groot deel van de leden bleef armlastig. Vanaf het begin van de 20ste eeuw zette de neergang van de gemeente in. In 1800 kocht men in de Torensteeg een pand om als synagoge in te richten. Dit gebouw stortte in 1807 ten gevolge van een zware storm in, waarna er met subsidie van het opperconsistorie een ander gebouw gekocht werd. In 1898 werd er een nieuwe synagoge gebouwd bij de Markt, vlakbij de Martinikerk. De economische activiteit van de Doesburgse joden was vooral gericht op de vleeshouwerij, de handel en het bank- en leenwezen. Tijdens de Duitse bezetting werd de joodse bevolking van Doesburg na

razzia's in het najaar van 1941 en 1942 voor het grootste deel gedeporteerd en vermoord. Een deel van de inventaris van de synagoge kon behouden worden, ondanks het feit dat de synagoge door NSB-ers geplunderd werd. Deze voorwerpen worden nu tentoongesteld in het Museum voor Stad en Ambt Doesborgh 'De Rooden Tooren'. Vlak voor de bevrijding werd de synagoge gedeeltelijk verwoest, toen de Duitsers de naburige kerktoren opbliezen. De synagoge is in 1953 afgebroken. In 2000 werd er in de Torensteeg, op de plaats waar tot 1953 de synagoge stond, een monument onthuld ter nagedachtenis aan de joodse gemeenschap.

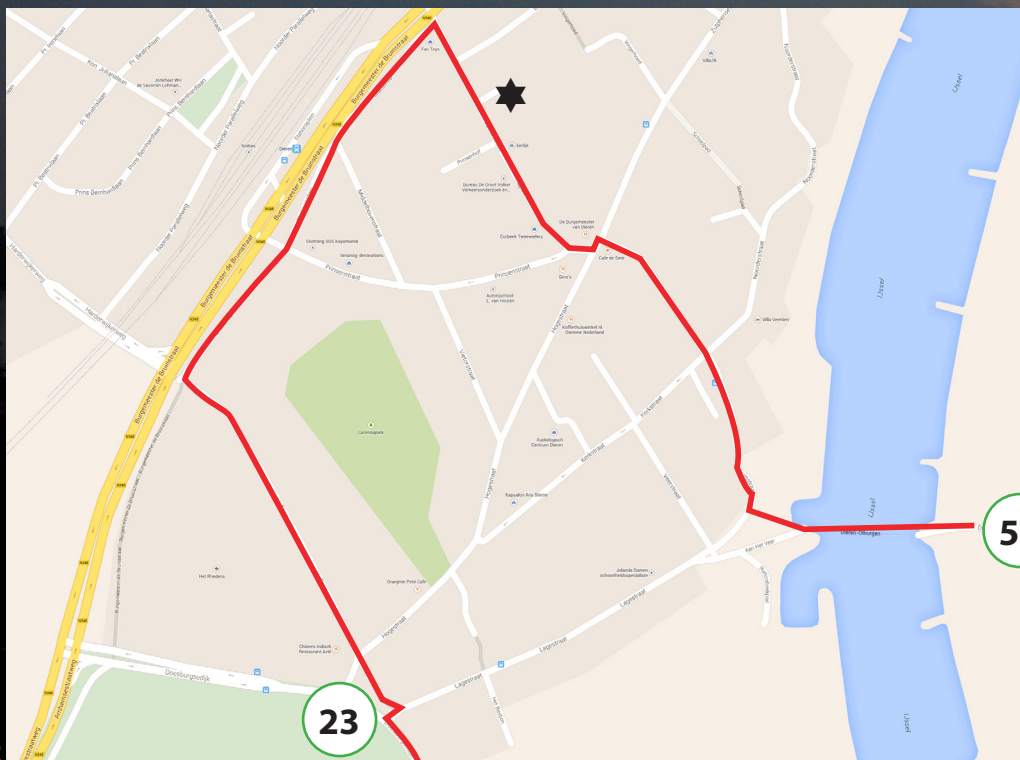
Route

Komend vanaf KP 37 gaat u links over het water (Didamseweg). Gaat over in Barend Ubbinkweg. Aan het eind rechts. Eerste links (Ooipoortstraat). Als u de Boekholtstraat rechts ziet, gaat u links (Kloosterstraat) en dan direct rechts (Kosterstraat). Volg die tot aan het einde (Veepoortstraat). Daar was de synagoge. Hier staat nu de Nieuw Apostolische Kerk. Sla rechtsaf de Roggestraat in en u komt vanzelf bij KP 36.

Route

Bij KP 23 slaat u rechtsaf de Hogestraat in. Direct links de Hoflaan in tot u tegen het Stationsplein opbotst. Daar rechtsaf. De derde rechts is de Spoorstraat waar u de synagoge vindt. Vervolgens rijdt u verder door de Spoorstraat tot u weer op de Hogestraat komt. Daar links en meteen rechts de Kruisstraat in. Volg die tot de pont. IJssel oversteken en u zit weer op de route naar KP 52.

SYNAGOGE DIEREN SPOORSTRAAT 34

Dieren is de enige plaats in deze route die geen Hanzestad is geweest.

De Dierense Sjoel werd eind 19de eeuw gebouwd en op 22 januari 1884 ingewijd door de Joodse Gemeente Dieren. Enkele jaren later kon er een leslokaaltje aangebouwd worden en nog later een ritueel bad (mikwe). Tot 1942 werden er regelmatig diensten gehouden. Na de Tweede Wereldoorlog was de Joodse Gemeente te klein geworden om te kunnen

voortbestaan. Het gebouw werd verkocht aan de plaatselijke slager. Achtereenvolgens werd het een rokerij, woonhuis, timmermanswerkplaats, theater en kerkgebouw voor de Volle Evangelie Gemeente Vineyard. Deze gemeente groeide eruit. De in 2005 opgerichte Stichting De Dierense Sjoel heeft het gebouw in 2007 gekocht en in 2009 gerestaureerd. Het is nu weer een synagoge met een actieve joodse gemeenschap.

Al in de 14e eeuw telde Zutphen een aantal joodse inwoners. Dit was vermoedelijk te danken aan het feit dat het stadje in die periode een belangrijk handelscentrum was. De vervolgingen van joden na de pestepidemie van 1348-49 maakten een einde aan de joodse inwoning. Na de gelijkstelling van 1796 ontstond er in korte tijd een aanzienlijke joodse gemeente te Zutphen. Het merendeel van de leden was afkomstig uit Duitsland. De eerste synagoge lag in de wijk Nieuwstad bij de Eekmolen en werd in 1797 ingewijd. Aanvankelijk waren de meeste leden van de snel groeiende gemeente arm-lastig. De meeste gezinshoofden waren werkzaam in de handel of als slager. Al spoedig was er behoefte aan een nieuwe, grotere synagoge, maar door geldgebrek kon de bouw daarvan pas in 1815 voltooid worden. Het gebouw lag aan de Rosmolensteeg en is tot de inwijding van de synagoge aan de Dieserstraat in 1879 in gebruik geweest. De Tweede Wereldoorlog overleefden de meeste Zutphense joden niet. De

synagoge werd in 1944 door Nederlanders geplunderd, waarbij het gehele interieur vernield werd. De Torarollen waren op tijd verstoppt en zijn gespaard gebleven. In 1944 richtten NSB-ers ook vernielingen aan op de begraafplaats; veel grafstenen werden uit de grond getrokken en meegenomen. Na de oorlog werd de joodse gemeente heropgericht. De oude synagoge aan de Dieserstraat is in 1948 verkocht. In november 1949 werd op de begraafplaats een monument opgericht ter nagedachtenis van de omgebrachte medeburgers. Tussen 1954 en 1985 werden synagogediensten gehouden in een woonhuis aan de Coehoornsingel. Na een restauratie is in 1985 de bovenverdieping van de synagoge aan de Dieserstraat weer in gebruik genomen voor bijzondere diensten. In oktober 2000 hebben de joodse gemeenten van Apeldoorn, Deventer en Zutphen zich formeel verenigd in de Joodse Gemeente Stedendriehoek.

SYNAGOGE ZUTPHEN DIESERSTRAAT 11

Route

Ga bij KP75 rechts de Martinetsingel op en dan links Pelikaanstraat. Meteen rechts Bornhovestraat die overgaat in de Oudewand. Aan het eind Overwelving oversteken: Nieuwstad en weer rechts: Beekstraat. De eerste links is nu de Dieserstraat waar de synagoge ligt.

Rij rechtdoor, tweede links Lievevrouwestraat, die gaat over in de Norenburgerstraat, volg die tot het eind en ga daar links. Als u rechtdoor rijdt komt u bij KP 10 en vervolgens gaat u de IJsselbrug over.

SYNAGOGES DEVENTER

GOLSTRAAT/ROGGESTRAAT

Volgens een oude Duitse kroniek behoort Deventer tot de joodse gemeenten die in 1349 ten tijde van de pestepidemie verwoest zijn. Het duurde tot het einde van de 18e eeuw voordat joden officieel in de stad mochten wonen. In 1797 werd een joodse gemeente opgericht, waarin zeven families georganiseerd waren. Korte tijd later werd aan de Roggestraat begonnen met de bouw van de eerste echte synagoge. In 1883 was de oude synagoge te klein geworden, en in 1892 werd een nieuwe synagoge ingericht aan de Golstraat. Het gebouw aan de Roggestraat werd vanaf 1897 gebruikt als joodse school. Een aanzienlijk deel der Deventer joden hield zich bezig met handel in stoffen en huiden of was venter. In de 20ste eeuw werd door de

joden op grote schaal hulp geboden aan behoeftige vluchtelingen uit Duitsland en Oost-Europa.

Het overgrote deel van de vooroorlogse joodse gemeenschap van Deventer heeft de oorlogsjaren niet overleefd. In 1952 werd een nieuwe synagoge ingewijd aan de Lange Bisschopstraat, waarin tot 1984 diensten zijn gehouden. De Grote Synagoge werd in 1987 verkocht. Sinds mei 2010 houdt de joodse gemeente Beth Shoshanna er sjoeldiensten. In de Kleine Synagoge / joodse school aan de Roggestraat werd in 1996 het Etty Hillesum Centrum gevestigd. Een kleine permanente tentoonstelling in dit gebouw geeft een beeld van de geschiedenis van de joden in Deventer.

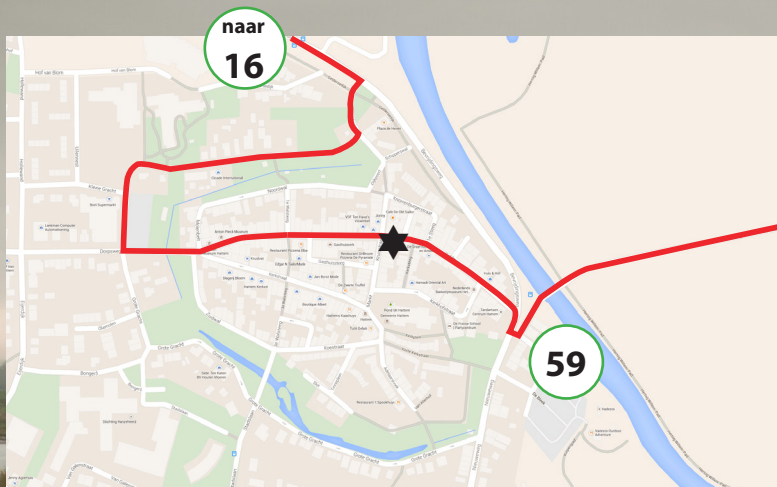

Route

Ga vanaf KP 16 bij de IJsselbrug met de fiets aan de hand de brug op (trap!). Steek de IJssel over en fiets door tot de rotonde (Emmaplein). Ga daar de oude stad in. Als u goed telt, is het de 4e links op de rotonde. Rijd rechtdoor de Roggestraat in. U passeert het EHC, de Kleine Synagoge. Aan het eind van de straat rechts is de Grote Synagoge. Vanaf de Roggestraat links en dan direct weer links ligt Aan de voet van De Berg op nr. 7.

Rijd de volgende dag vanaf de Bergstraat links over de Brink tot aan de IJssel. Ga daar rechts tot KP 24 waar het pontje u naar de overkant brengt. Rijd rechtdoor tot de straat en sla rechtsaf richting KP 14.

Route

U komt Hattem in bij KP 59. Rijd een klein stukje rechtdoor en dan omhoog. Weg oversteken, rechtsaf dan direct links: Ridderstraat. Die gaat over in de Achterstraat. Nr. 33 was de synagoge. Rijd de Achterstraat verder uit. Wordt de Dorpsweg. Neem dan de 1e rechts, de Kleine Gracht. Ga aan het eind daarvan links de Gelderse Dijk op en vervolg de route langs de IJssel in de richting van KP 16.

SYNAGOGE HATTEM

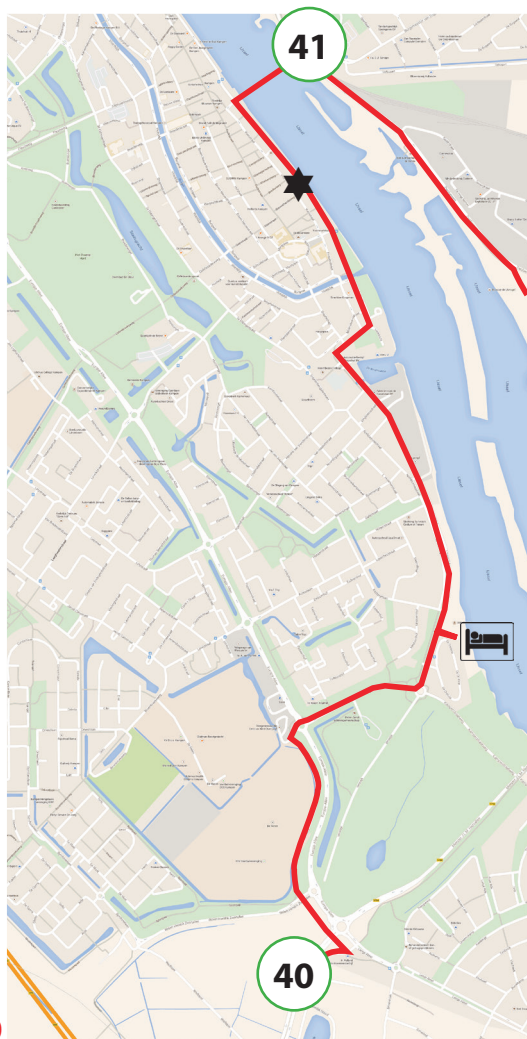
ACHTERSTRAAT 33

In de 18e eeuw vestigden zich voor het eerst joden in Hattem. Zij hadden de beschikking over een synagoge, die echter na 1790 niet meer in gebruik was. In de eerste helft van de 19e eeuw leefden er slechts enkele joden in Hattem. Zij waren zowel van Hoogduitse als van Portugese oorsprong. Na 1850 volgde er een periode van opbloei, in 1873 werd er opnieuw een synagoge ingewijd. Deze was gelegen aan de Achterstraat. De officiële oprichting van de joodse gemeente vond pas in 1887 plaats. Tijdens de bezetting is het overgrote deel van de Hattense joden vermoord en het interieur van de synagoge werd beschadigd. De Thorarollen gingen verloren. In 2006 werd er een plaquette aan de voormalige synagoge onthuld ter herinnering aan de joodse gemeenschap.

SYNAGOGE KAMPEN IJSSELKADE 33

Al in de eerste helft van de 14e eeuw worden in archiefstukken uit Kampen joodse kooplui vermeld. Tevens wordt er melding gemaakt van een inbraak in een 'Judenhuys'. Ook wordt 'Kamp' - en daar wordt ongetwijfeld Kampen mee bedoeld - genoemd onder de joodse gemeenten langs de IJssel, die in de jaren 1349-'50 verwoest zijn. In 1661 krijgen enige Portugees-joodse kooplieden toestemming om zich in Kampen te vestigen. Ze krijgen godsdienstvrijheid, het recht om een synagoge te bouwen en de belofte dat er zich zonder hun toestemming geen Hoogduitse joden mogen ves-

tigen in de plaats. In ruil daarvoor beloven zij naar beste weten en kunnen de handel te zullen bevorderen. Er ontstond een kleine joodse gemeente, die voor haar godsdienstoefeningen bijeen kwam in een huis in de Nieuwstraat, vlak bij het Muntplein. In het begin van de 18e eeuw kwamen er toch langzamerhand Hoogduitse joden naar Kampen. Hun aantal nam zodanig toe dat men in 1767 een synagoge kon inrichten in een gehuurd pand Achter de Nieuwe Muur bij de Koornmarkt (thans Voorstraat). In de 18e eeuw was de houding van Kampen ten opzichte van joden over het algemeen positief. Na de burgerlijke gelijkstelling van 1796

nam het aantal joden snel toe. Naast de eerder genoemde beroepen bleven handel en kleinhandel de voornaamste bezigheden. De synagoge voldeed op den duur niet meer aan de behoefte en werd in 1847 vervangen door een fraai nieuw gebouw aan de IJsselkade.

Vanaf het begin van de 20ste eeuw liep het ledental van de joodse gemeente snel terug, wat te maken had met de economische omstandigheden in de stad. Tijdens de bezettingsjaren werden de joodse inwoners van Kampen net als elders getroffen door een reeks van anti-joodse maatregelen. Dit ondanks aanvankelijk verzet hiertegen van bur-

germeester en burgerij. In de tweede helft van 1942 zijn de meeste joden uit Kampen gedeporteerd. Slechts enkelen wisten zich te redden door onder te duiken. In en rond Kampen hebben gedurende de bezetting vele joden ondergedoken gezeten. De synagoge is door NSB-ers gebruikt als opslagplaats, maar is niet beschadigd. Wel werd de hele inboedel vernield. De synagoge is na de oorlog verkocht en uiteindelijk sinds 1984 in gebruik als cultureel centrum, onder de naam Beit Zikkaron (Huis der Herinnering). Aan de buitengevel is een marmeren plaat aangebracht, waarop de namen van de omgebrachte joodse medeburgers staan vermeld.

Route

U komt vanaf de oostbank van de IJssel de stad binnen bij KP 41. Als u over de brug bent, ga dan direct links de IJsselkade op, dat is in de richting van KP 40.

De synagoge is nr. 33 van de IJsselkade. Vervolg de weg richting KP 40 via een bocht naar rechts en naar links en rijd verder over de IJsseldijk tot u bij 't Geheim van de Molenaar bent, het huis pal naast de molen. Hier overnacht u.

De volgende dag vervolgt u de IJsseldijk richting KP 40.

SYNAGOGE ELBURG GRAAF HENDRIKSTEEG 2

Rond 1700 hebben zich de eerste joden in Elburg gevestigd. Zij waren vnl. afkomstig uit Duitsland en Bohemen. In 1813 woonden er in Elburg bijna 20 joodse gezinnen. Een groot deel van de mannen was werkzaam in de handel, maar hun economische positie was niet bijster goed. Er werden diensten gehouden in een woonhuis. Interne onenigheid leidde tot een splitsing in het begin van de 19e eeuw. Na de hereniging van de gemeente kon er in 1855 een nieuwe synagoge gebouwd worden, bereikbaar via een poortje in de Jufferenstraat.

joodse begraafplaats op de Elburgerwalen wordt tegenwoordig door de plaatselijke autoriteiten onderhouden.

In mei 1985 werd op de muur van de synagoge een gedenkplaat aangebracht ter nagedachtenis aan de omgebrachte Elburgse joden. In 2002 werd de begraafplaats, die sinds 1990 op de monumentenlijst staat, door medewerkers van de Stichting Boete en Verzoening uit Lelystad en vrijwilligers uit Elburg opgeknapt. Tegenwoordig is de synagoge van Elburg een joods museum. U kunt ook een joodse wandeling doen: *Sporen van joods leven*.

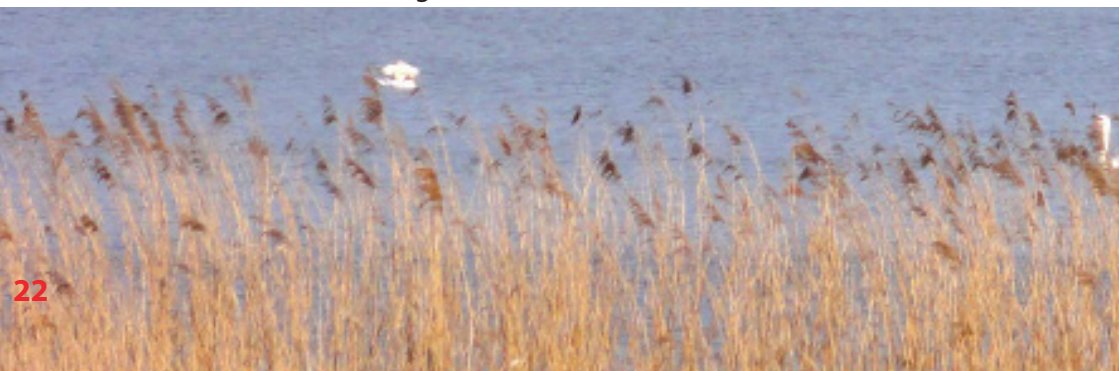
In het begin van de 20ste eeuw telde de joodse gemeente van Elburg rond de 100 leden. Dit aantal nam sterk af door de beperkte economische mogelijkheden in de plaats. In 1938 woonden er nog enkele tientallen joden en was het godsdienstige leven kwijnende.

Tijdens de bezetting is ongeveer de helft van de joodse inwoners van Elburg gedeporteerd en in de kampen in Polen omgebracht. De synagoge bleef in de oorlog onbeschadigd en heeft daarna een culturele functie gehad. De

Route

Vanaf KP 3 komt u de stad in. Na het bruggetje gaat u de 3e links: de Van Kinsbergenstraat. Vervolgens 2e rechts naar de Zuiderkerkstraat. De 2e links is de Graaf Hendriksteeg waar het museum is.

Ga vervolgens direct rechtsaf, meteen weer rechts naar de Jufferstraat, links de Ledige Stede in, aan het einde rechts de Bloemstraat in en daarna links via de Beekstraat de stad uit naar KP 2.

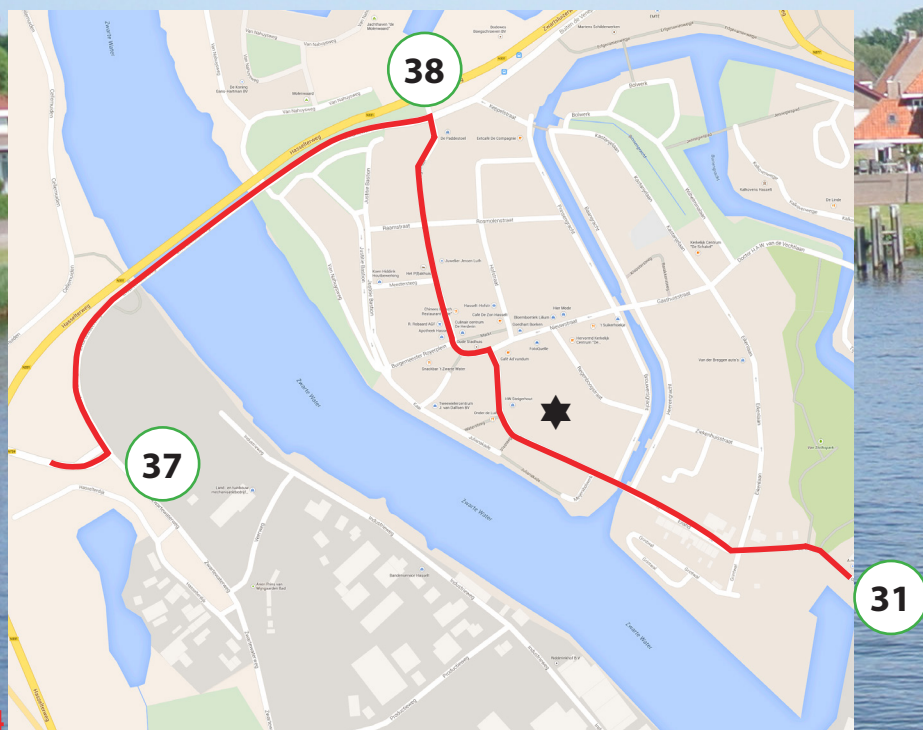

SYNAGOGE HASSELT RIDDERSTRAAT

Ondanks een keizerlijk besluit van 1546 waarin het joden verboden werd zich in de Spaanse Nederlanden te vestigen, kregen twee joodse artsen in 1563 toestemming zich met hun gezinnen in Hasselt te vestigen. Hun verblijf is van korte duur geweest, zij zijn waarschijnlijk al weer in 1570 vertrokken. Ook in het midden van de 17e eeuw moet er een jood in Hasselt gewoond hebben, gezien het feit dat hij bij een proces betrokken was. In 1720 bood het stadsbestuur van Hasselt Portugese joden vrije vestiging aan, in de hoop hiermee de handel te stimuleren. Op dat aanbod wordt niet inge-

gaan, maar wel vestigden zich er korte tijd later Hoogduitse joden. Zo werd in de laatste drie decennia van de 18e eeuw de Bank van Lening door een jood gepacht. In 1802 werd een synagoge aan de Ridderstraat ingewijd. De joodse gemeenschap van Hasselt was arm, rond 1813 waren de meeste gezinshoofden werkzaam als slachter of als handelaar. Tussen 1820 en 1835 was de economische toestand van de joodse gemeente van Hasselt zo slecht, dat de gemeente haar zelfstandigheid verloor. Eind jaren dertig vond een korte opleving plaats en werd de synagoge opgeknapt. In 1853

Route

De synagoge lag aan de Ridderstraat 48, waar de fietsroute vanzelf langskomt, maar hij is helaas verloren gegaan.

verviel de zelfstandigheid van de gemeente opnieuw, maar twintig jaar later herkeeg Hasselt de zelfstandige status. Tot aan de Tweede Wereldoorlog bleef een kleine joodse gemeente in Hasselt bestaan. Gedurende de bezettingsjaren is het overgrote deel van de joodse inwoners van Hasselt gedeporteerd en vermoord. Een enkeling kon onderduiken. De synagoge is verloren gegaan, de Thorarollen, rituele voorwerpen en

het meubilair eveneens. In 1947 is de joodse gemeente Hasselt opgeheven en bij die van Zwolle gevoegd. De synagoge heeft vervolgens dienst gedaan als supermarkt, zeilmakerij, kapperszaak en pakhuis.

De begraafplaats wordt tegenwoordig onderhouden door de plaatselijke autoriteiten. Er staat sinds 2015 een monument dat herinnert aan de vermoorde joodse plaatsgenoten.

In de eerste helft van de 14e eeuw woonde er in Zwolle een klein aantal joden, oorspronkelijk afkomstig uit Westfalen. In 1349 werd deze joodse gemeenschap vernietigd bij de vervolgingen die samenhangen met de pestepidemie. Aan het begin van de 15e eeuw vestigen zich opnieuw enkele joden in Zwolle. In 1490 maakte een verbod van het stadsbestuur een einde aan hun verblijf. In de tachtiger jaren van de 17e eeuw kreeg een enkele jood het recht zich in Zwolle te vestigen. In het tweede kwart van de 18e eeuw stelden enkele gildes zich open voor joden. In 1746 kregen de joden het recht om hun godsdienst openlijk te belijden en huurden ze de Olde Munte als synagoge. Ruim tien jaar later schonk het stadsbestuur hen het gebouw de Librije aan het Broerenkerkplein, een deel van een voormalig Dominicaner klooster. Na een restauratie werd dit gebouw in 1758 als synagoge ingewijd. In 1796 kregen de joden van Zwolle dezelfde burgerlijke positie als de overige inwoners van de plaats. Bij de reorganisatie van het Nederlandse jodendom en de indeling in ressorten in 1814 werd Zwolle aangewezen als zetel van het opperrabbinaat van Drenthe en Overijssel. De gehele 19e eeuw is de joodse gemeenschap hier blijven groeien. Het merendeel der joden woonde in de Waterstraat, dicht bij de synagoge en op 'het Eiland'. Beroepsmatig was men werkzaam in de kleding- en textielindustrie, de handel en de vrije beroepen. Tegen het einde van de 19e eeuw ontstond er een joods proletariaat. De synagoge aan het Broerenkerkplein **26** werd in 1860 opgeknapt, hoewel die

toen al te klein geworden was. In 1899 werd een nieuw gebouw ingewijd aan de Schoutenstraat, dat ook een schoollokaal bevatte.

Tijdens de bezetting werden in de zomer van 1941 de joodse veehandelaars van de veemarkt verwijderd. Na de eerste razzia, die begin oktober plaatsvond, werd een onbekend aantal Zwolse joden naar Mauthausen gedeporteerd en daar vermoord. Tussen augustus 1942 en april 1943 vonden de georganiseerde deportaties plaats, waarbij het merendeel van de joodse inwoners van Zwolle via Westerbork naar de kampen in het oosten werd gevoerd. Op een enkeling na vonden zij daar allen de dood. Ongeveer een kwart van de Zwolse joden wist onder te duiken en zo de oorlog te overleven. De Duitse autoriteiten legden beslag op de synagoge en gebruikte het gebouw als opslagplaats voor de meubels van gedeporteerde joden. De Thorarollen en de rituele voorwerpen waren tijdig verstoppt. Van de oude begraafplaats aan de Willemsvaart werden grafstenen onttrokken. Na de oorlog is deze begraafplaats geruimd.

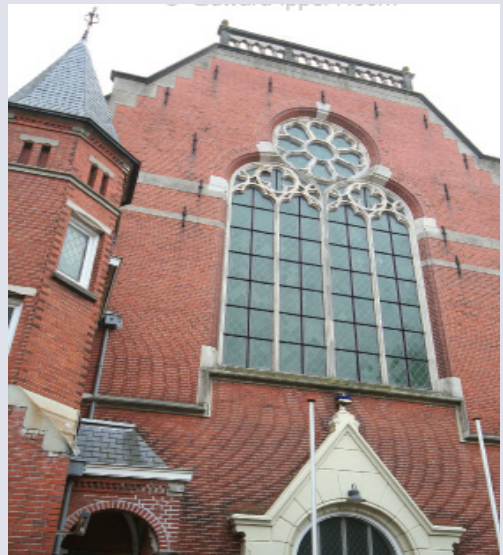
Na de oorlog werd het joodse leven in Zwolle hervat. De actieve gemeente kwam op sjabbat en de feestdagen bijeen in de verkleinde synagoge aan de Schoutenstraat. Dit gebouw is in 1991 gerestaureerd. De Stichting Judaica Zwolle organiseert educatieve activiteiten in de synagoge. De Stichting Voortbestaan Synagoge Zwolle biedt informatie over de geschiedenis van de Zwolse synagoge en de geschiedenis van joden in Zwolle.

Route

Steek vanaf KP 66 het Almelose Kanaal over. Dan rechts: stadsgracht. Vervolg de route via de Kerkstraat naar de Spoelstraat, die overgaat in de Vijfhoek. U ziet de synagoge links liggen. Vervolg daarna de weg recht door: Schoutenstraat, dan links de Sassenstraat in, rechts om de stadspoort en ga via de Wilhelminasingel de stadsgracht weer over. Rechtsaf. Sla bij de bocht in de gracht (KP 65) links de Stationsweg in. Aan het einde daarvan is het station.

SYNAGOGUE ZWOLLE SAMUEL HIRSCHSTRAAT 8

PRAKTISCHE INFORMATIE

Adressen

Aan de voet van De Berg

Bergstraat 7

7411 ER Deventer

tel. 0570-769166

info@aandevoetvandeberg.com

www.aandevoetvandeberg.com

't Geheim van de Molenaar

IJsseldijk 94

8261 LM Kampen

tel. 038-3313800/ 06-53381910

het@geheimvandemolenaar.nl

www.geheimvandemolenaar.nl

Hoe boekt u?

Mail of bel naar het@geheimvandemolenaar.nl of naar info@aandevoetvandeberg.com. Wij controleren dan direct of de b&b's beschikbaar zijn op de door u gewenste data.

Horeca onderweg

In alle steden die u onderweg aandoet zijn voldoende restaurants en cafés te vinden.

Joodse stadswandelingen

In Zutphen, Deventer en Elburg kunt u een joodse stadswandeling maken.

Zie hiervoor:

www.nigdestedendriehoek.nl/ en

www.sjoelburg.nl/stadswandeling

Waar huurt u fietsen?

Bij Rijwielshop station Arnhem kunt u fietsen huren, ook goede tourfietsen, een tandem of een elektrische fiets. Wel even bellen voor de beschikbaarheid. (026-4421782)

Fietsenmakers onderweg

Sonneveld Rijwielen, Gasthuisstraat 20, Doesburg, 0313-472878

Wilbrink Tweewielers, Ambachtstraat 44, Brummen, 0575-561426

Profile Bleumink, Spitaalstraat 34, Zutphen, 0575-519526

J. Bos en Zn., Hoge Hondstraat 9-15, Deventer, 0570-628827

Fietsspeciaalzaak Gaperslanden, Distelhoeve 11, Hattem, 038-4441461

Rijwielandel G. Gort, Hofstraat 104, Kampen, 038-3323132

R. Koops, Westerlengte 14, Elburg, 0525-684461

Mijn Stadsfiets, Keppelstraat 3, Hasselt, 038-8520846

Wereldfietsen, Kerkstraat 1a, Zwolle, 038-2306405